

CĂTĂLIN ZAMFIR, *România în criză*, Editura Academiei Române, 2023

Structurată în zece capitole și concluzii, plus prefață, „România în criză”, apărută în anul 2023 la Editura Academiei Române, este o carte densă prin cantitatea mare de date, prin importanța indicatorilor prezentați și prin introducerea și explicarea/analiza a două concepte relativ noi, acela de „criză” și modelul/ grila de măsurare a distribuției indicatorilor subiectivi, SEDA.

Ar putea fi caracterizată drept o carte-concept, în sensul că nu este „clasică”: este scrisă concis și la obiect, multe idei noi într-un spațiu condensat, neînflorit, conținut bogat de date, prezentarea mai multor concepte, multiple dimensiuni prezentate și analizate, dar și urmărirea aceluiși filon de argumentat de-a lungul celor 10 capitole – starea României începând din 1990 până în prezent. Deși are cele 10 capitole distincte și este foarte densă ca volum de informație, definind un concept, prezentând un model de interpretare și în același timp realizând o analiză a unei stări sociale întinse pe mulți ani, recurgând adeseori la comparații, cartea are un fir logic de la prima până la ultima pagină, fiind în sine un argument, o argumentație (a unei stări de criză/nemulțumire/zbucium social).

Primul capitol, *Trei paradigme ale „crizei sociale”*, prezintă trei accepțiuni/ perspective asupra conceptului de *criză*: aceasta interpretată și definită din perspectiva acțiunii sociale, apoi în perspectiva sistemelor sociale și apoi în cea a sociologiei constructive. Împreună cu conceptul de criză, este explorat și discutat conceptul de alternativă, cel de tranziție. Concluzia autorului în acest mic capitol introductiv este că România a experimentat o „alternativă a tranziției”. Ca să poată avea o bază de pornire pentru viziunea autorului, aceea că România traversează acum – și a traversat până în prezent de-a lungul întregii perioade de tranziție, care nu a fost caracterizată de o stare de „normalitate”, „echilibru” – o stare de criză.

Următorul capitol *Ce modele de dezvoltare socială sunt în Europa în competiție (2)* reprezintă o discuție a modelelor de societate care co-există în Europa și care co-existau în momentul 1989–1990, atât practic cât și teoretic, dar și prezentarea modelelor pe care comunitatea internațională și Occidentul le-a propus atunci țărilor proaspăt ieșite din totalitarism. Aceste modele urmau să călăuzească procesul de tranziție al țărilor ieșite din socialism. Sunt prezentate deci, cu o schițare a câtorva caracteristici ale lor: modelul global-național (majoritatea țărilor occidentale europene) și modelul neoliberal-mondialist (model propus de instituțiile financiare internaționale). Este amintit și rolul important pe care instituții internaționale precum Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Mondială (BM) și UNICEF (United Nation’s International Children’s Fund) l-au avut în acele momente în sprijinirea națiunilor nou venite pe drumul democratic, în procesul lor de tranziție spre o societate capitalistă, instituțiile fiind „constituite” pentru acest gen de procese. „România și Bulgaria au fost țările care și-au realizat tranziția mai ales cu sprijinul și monitorizarea strânsă a FMI și BM” (p. 29).

Capitolul al treilea, *Două viziuni strategice în fața României*, prezintă cele două alternative de dezvoltare care în perioada imediat următoare Revoluției din Decembrie 1989 au fost dezbătute în spațiul public și politic, care „s-au confruntat” în acea perioadă a anului 1990 (p. 30). Este realizată o prezentare succintă a celor două „proiecte” (planul/ strategia *Postolache* și planul instituțiilor internaționale), cu obiectivele lor principale, detalierea unora dintre măsuri, formula de stat pe care cele două o propuneau.

Capitolul al patrulea, *Tranziția României, reforma economică* se axează majoritar pe prezentarea unor date statistice referitoare la câțiva indicatori (economici și de calitatea vieții) importanți, prin tabele realizând comparații între diferite țări incluzând și România și între diferite perioade de timp. Dinamica produsului intern brut (PIB) (1989–2019) în România, PIB în comparație cu nivelul său din 1989 în România, PIB pe cap de locuitor – comparație între România și media UE 27 și UE 8 („țările foste comuniste” – un agregat pe care profesorul îl explica în Prefață – p. 7 – UE 8/9 – țări foste comuniste), contribuția diferitelor sectoare ale economiei la PIB. În următoarele subcapitole

sunt prezentate date referitoare la sectoarele economice, structura ocupării, dinamica componentelor serviciilor, situația în agricultură, structura categoriilor de pensionari în dinamică (1990–2016), precum și câteva date rezultate din sondaje: în dinamică – (1990–2010) – posibilitatea obținerii unui loc de muncă (subiectiv) – și părerea oamenilor despre intervenția statului în economie, punctual (2018).

Este discutată, de asemenea, absorbția fondurilor europene ca procent din PIB, într-un tabel ce compară România cu câteva țări din UE (Ungaria, Polonia, Bulgaria), în care țara noastră ocupă ultimul loc, cu 1,7%. Abundența de date este mare, acestea fiind încorporate în logica de ansamblu a cărții, dar concluzia Capitolului 4 pe baza datelor prezentate este aceea că există următoarele situații la nivelul societății românești: „producție subdezvoltată, lipsa oportunităților de muncă, cantitativ și calitativ, venituri economice precare, înglodarea în datorii (a statului n. n.)” (p. 50).

Capitolul 5, *Reforma statului stat: mare sau stat mic*, se apleacă, după cel anterior care s-a axat pe analiza reformei economice, asupra unui alt tip de reformă, aplicat post-decembrie '89 asupra modelului de „stat” ce urma să fie adoptat de România în procesul său de tranziție spre o societate de tip capitalist. O serie de tabele cu date comparate, din nou, pe ani și țări, se referă la diferite tipuri de cheltuieli publice: ponderea cheltuielilor guvernamentale în PIB – comparație România și UE27, UE8, în 2019, ponderea cheltuielilor pentru protecția socială în PIB, specific, apoi separat, pentru sănătate, educație, cercetare, la nivelul anului 2021. Toate cele trei tabele în care sunt prezentate datele arată că, în comparație cu UE 27 și UE 8, România ocupă ultimul loc la aceste cheltuieli.

În capitolul 6 – *Starea socială obiectivă a comunității românești* – autorul realizează o trecere în revistă a principalilor indicatori obiectivi și subiectivi ai „stării sociale” (p. 59), în dinamică sau punctual, uneori în comparație cu țările europene, cum este cazul venitului (Tabelul 6.1, p. 61), apoi veniturile salariale, profitul, pensia, alocația pentru copii, venitul minim garantat, pe ani, comparații între, în general, perioade cuprinse între 1989/90 și 2021/22, la nivelul țării noastre.

Capitolul al șaptelea, *Sărăcia și polarizarea socială*, și el foarte dens în ceea ce privește cantitatea datelor prezentate, dar și a diversității acestora, are în prim plan graficele prezentând măsurători ale standardului de viață în România (coșul de consum pentru un trai decent și coșul de consum pentru minimumul de supraviețuire – două instrumente de monitorizare a sărăciei dezvoltate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții (ICCV) (A. Mihăilescu; I. Barbu), măsurători care s-au realizat constant în cadrul ICCV începând cu 1994, se subliniază. Capitolul recurge de asemenea la grafice comparative ale situației dintre România, UE9, UE16 privind riscul de sărăcie și excluziune socială, rata sărăciei relative, deprivarea materială severă, riscul de sărăcie al familiilor cu copii (instrumente dezvoltate de UE) sau gospodăriile fără facilități sanitare de bază, 2015 (UE 1,9%, România 23,8%). Despre polarizarea socială, citez: „România este țara din UE cu polarizarea socială cea mai mare” (p. 81), în sprijinul afirmației fiind citat indicele Gini, comparativ (UE27 30,2%, România, 34,8%).

Capitolele 8, 9 și 10 ar putea fi grupate ca făcând parte dintr-un studiu de sine stătător, sub titlul primului capitol dintre cele 3 (*Starea subiectivă a României*).

În capitolul 8, *Starea subiectivă a României. Teorie și metodologie*, care cuprinde elemente de teorie a indicatorilor subiectivi, este prezentată și explicată metoda SEDA: Schema de Evaluare a Datelor Absolute (Zamfir C. 1980; 2013). SEDA este o grilă ipotetică, dar testată de autor, într-un mod laborios, este o *distribuție standard a unui sistem în stare de normalitate, de echilibru*: structura SEDA: „negativ, 17%, moderat pozitiv 66%, puternic pozitiv, 17%, adică: negativ 17%, pozitiv 83%” (p. 86).

Starea subiectivă: 1990–2010 a României în perioada tranziției: stare de normalitate sau de criză? este și cel mai întins capitol al cărții: 22 de pagini. În acest capitol, pe baza indicatorilor utilizați de ICCV în diagnozele cvasi-anuale (43 de indicatori), o situație generală a calității vieții românilor în perioada amintită este zugrăvită sintetic. 39 de indicatori selecționați de autor au fost împărțiți în patru grupe mari, A. Profilul calității vieții – viața de familie, munca, locuirea, B. Calitatea vieții personale – securitatea pe stradă, îngrijirile medicale, accesibilitatea învățământului, posibilitatea obținerii unui loc de muncă; C. Conducerea țării; D. Serviciile publice (transport public, apa potabilă, învățământ, mass-media, activitatea poliției, posibilitățile de petrecere a timpului liber etc.).

Capitolul 9 este unul extrem de complex prin varietatea indicatorilor prezentați, analizați cu ajutorul grilei SEDA, pentru întreaga perioadă 1990–2010, cu date din cercetările de diagnoza calității vieții (indicatori subiectivi). Voi cita câteva dintre concluziile parțiale, pe fiecare dintre cele patru categorii de indicatori: „În perioada tranziției unii oameni au putut realiza venituri considerabile, dar pentru marea masă de oameni situația a fost dificilă” (p. 97); „Locuința este una dintre componentele vieții nu numai stabilă, ci considerată ca bună” (p. 97). „Proprietatea locuinței este, alături de viața de familie, suportul uman cel mai important” (p. 97); „Două condiții se plasează la un nivel extrem de scăzut: oportunitatea de a găsi un loc de muncă, și (...) „posibilitatea de a vă afirma în viață” (p. 101). „Surprinzător este faptul că în toată perioada tranziției românești conducerea țării este evaluată numai negativ de majoritatea românilor” (p. 105).

Capitolul 10 se intitulează *Starea subiectivă a României 2010–2023*. Pentru anii 2010–2023, datele sunt preluate din sondajele Institutului Român de Evaluare și Strategie realizate anual. La capitolul încredere, încotro se îndreaptă țara, cifrele au scăzut aproape constant de la un an la altul, cu 2022 vârful de neîncredere (76%). Capitolul se concentrează majoritar pe date pentru anii 2022–2023, atât din recentul Barometru UE 98, cât și din sondajele IRES, pentru care sunt redată câteva dimensiuni: satisfacția cu viața, în comparație cu medii UE și cu Bulgaria. Alți parametri din același sondaj UE utilizați pentru discuție sunt referitori la satisfacția cu: locul de muncă, serviciile publice, situația financiară a gospodăriei, situația generală în țară. Concluzia capitolului trage un semnal de alarmă: „datele sugerează faptul că toate țările europene au o neîncredere ridicată în instituțiile politice: partide, parlament, guvern”. Date: ex: Încredere în guvern: Ro, UE9, UE17, 21%, 30%, 41%.

În capitolul dedicat concluziilor, autorul reia pe scurt, recapitulativ, dar din nou, și ca analiză, criza din România, care se împarte în funcție de domeniile mari din societate. Criza actuală are câteva fațete: economică, socială, o criză a statului, a democrației în România. Prima este caracterizată în principal prin diferențe mari de poziționare (spre capătul negativ al clasamentului), conform datelor, față de „celelalte țări în tranziție” (p. 119). Reindustrializarea și oportunitățile de muncă în România sunt două dintre acțiunile principale ale unui nou tip de plan pentru economie. În plan social, sărăcia și polarizarea accentuate sunt principalele probleme, România fiind cel mai polarizat stat din UE. În ceea ce privește statul în România, în viziunea propusă în această carte, debirocratizarea lui ar fi unul dintre obiectivele de îndeplinit pentru ca statul în România să-și regăsească funcția de organizare în economie și societate, împreună cu rezolvarea situației subfinanțării cronice în sectoarele vitale ale societății, sănătate, educație, cercetare... Și în fine, nu ultima dintre crize este cea a democrației, cu multiple fațete de manifestare, de la faptul că pe întreaga perioadă a tranziției în România, încrederea comunității față de principalele instituții ale statului: guvern, parlament, partide politice este predominant negativă, până la faptul că există un control minim al comunității asupra funcționării societății. Două citate atrag atenția în mod deosebit: „un stat fără responsabilitate față de starea comunității nu poate fi un stat democratic” (p. 123) (și acela că „înregistrăm, o tendință tot mai accentuată de creștere a comportamentului politico-administrativ autoritar și de restrângere a democrației”) (p. 123)

„Criza în România” este o carte-radiografie a unei întregi perioade întinse peste 30 de ani, din puncte de vedere importante legate de calitatea vieții românilor, prezentarea în cifre a unei stări de spirit a unei societăți, mai mult sau mai puțin percepută conștient, o situație a unei societăți într-un lung și dureros proces de schimbare. O frescă documentară și, ca să folosim un termen mai colorat, „o analiză la sânge”. O capacitate de sinteză foarte bună, prezentând cititorilor, mai avizați sau mai puțin avizați, o viziune asupra unui mare proces social care ne privește pe noi toți.

Mona Simu

Adresa de contact a autorului: Mona Simu, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: monasimu@yahoo.com; monasimu2@gmail.com.